

Nuoret ja uskonto moniuskontoisessa Isossa-Britanniassa

Tämä katsaus on syntynyt tammikuussa 2014 Lontoossa järjestetyn teoksen *Youth on Religion: The Developments, Negotiation and Impact of Faith and Non-Faith Identity* julkistamistilaisuuden pohjalta.¹ Tämä tutkimus osallistuu ajankohtaiseen keskusteluun nuorten ja uskonnon välisestä suhteesta sekä tarjoaa tutkimustietoa identiteettiä, sosiaalista koheesiota sekä monikulttuurisuutta koskevan keskustelun tueksi. Tutkimuksen julkistamistilaisuus kokosi joukon merkittäviä brittiläisiä uskontososiologeja sekä muita aihepiiristä kiinnostuneita keskustelemaan ja tarkastelemaan kysymyksiä tutkimuksen tuloksiin liittyen. Tilaisuudessa keskusteluun osallistuivat yksi tutkimuksen tekijöistä ja kirjan kirjoittajista professori Nicola Madge (Brunel University) sekä muun muassa professorit Grace Davie (University of Exeter), Linda Woodhead (University of Lancaster) ja David Voas (University of Essex). Tarkastelen tutkimuksessa esitettyjä näkökulmia sekä niiden pohjalta julkistamistilaisuudessa käytyä keskustelua. Lisäksi tarkastelen lyhyesti viime aikoina tutkijoiden keskuudessa kasvanutta kiinnostusta tutkia uskonnon asemaa nuorten elämässä.

KASVAVA TUTKIMUKSELLINEN KIINNOSTUS NUORIA JA USKONTOA KOHTAAN

Viimeisen vuosikymmenen aikana kysymys nuorten ja uskonnon suhteesta sekä nuorten uskonnollisesta identiteetistä on herättänyt kansainvälisesti tarkasteltuna yhä suurempaa kiinnostusta. Meillä Suomessa muun muassa seurakuntavaalien alla vuonna 2006 julkaistu Nuorisobarometri, Kirkon tutkimuskeskuksen tutkimukset sekä useat väitöskirjat ovat tarkastelleet lasten, nuorten ja nuorten aikuisten uskonnollisuutta ja uskonnollista identiteettiä.² Muun muassa Australiassa, Isossa-Britanniassa ja Virossa sekä eurooppalaisesta vertailevasta näkökulmasta on viime vuosina toteutettu useampia tutkimushankkeita, jotka tarkastelevat nuorten suhdetta uskontoon sekä nuorten uskonnollisuutta tai henkisyttä.³ Britanniassa osa tutkijoista on jopa antanut nuorten uskonnollisuuteen kohdistuvalle tutkimuksen osa-alueelle oman nimen ”sociology of youth religion”.⁴

Perusteluina nuoria koskevan tutkimuksen tarpeellisuudelle on esitetty väestörakenteessa ta-

pahtuneita muutoksia, jotka muun muassa globalisaation, lisääntyneen maahanmuuton ja internetin vaikutuksesta ovat tehneet aiemmin tutkitusta tiedosta vanhentunutta.⁵ Osa tutkijoista painottaa, että muuttuneessa tilanteessa perinteiset kirkot ovat Euroopassa menettäneet kykynsä tavoittaa ennen kaikkea nuoret, ja uskonnosta on ylipäättään tullut välttämättömyyden sijasta henkilökohtainen valinta.⁶ Perinteisten kirkkojen näkökulmasta erityisesti nuorten aikuisten kristillisen identiteetin vahvistamista on pidetty haasteena.⁷ Tutkimusten mukaan esimerkiksi Suomessa vanhemmat ikäluokat ovat selvästi nuoria aktiivisempia uskonnonharjoittajia ja uskovat useammin Jumalaan, kun taas vaihtoehdotiset uskomukset saavat eniten kannatusta juuri nuorten keskuudessa. Perinteisen uskonnollisuuden heikentymisen ei nähdä johtavan ensi sijassa uskonnottomuuteen, vaan antavan tilaa vaihtoehdoisille uskomuksille.⁸

Yhteiskunnan tai uskonnon ja perinteisten kirkkojen asemaan liittyvät muutokset ja niiden seuraukset eivät kuitenkaan riitä yksistään selittämään kasvanutta kiinnostusta tutkia uskonnon ja nuoruuden välistä suhdetta. Kysymys on myös tieteessä tapahtuneista muutoksista. Lapsuuden ja nuoruuden tutkimus osana sosiaalitieteitä on kasvattanut asemiaan viimeisen parin vuosikymmenen aikana. Varsin tuoreen lapsi- ja nuorisokeskeisen tutkimussuunnan yhtenä näkökulmana on ollut lasten ja nuorten tarkastelu sosiaalisina toimijoina, jotka ovat kykeneviä aktiiviseen oman identiteetin konstruointiin.⁹ Sen sijaan, että lapset ja nuoret olisivat vain passiivisia uskonnollisen perinteen vastaanottajia tai uskonnollisen sosialisointin kohteita, heidät nähdään aktiivisina toimijoina, jotka konstruivat jatkuvasti itse omaa identiteettiään. Samalla kuitenkin osa tutkijoista näkee, että nykynuorilla on paljon yhtäläisyyksiä aikaisempien sukupolvien kanssa, ja yhä edelleen sellaiset perinteiset tekijät kuten sukupuoli tai sosiaalinen luokka vaikuttavat vahvasti nuorten elämään.¹⁰ Samalla yhä useampi uskonnon ja nuorten suhdetta tarkasteleva nykytutkija tulee perinteisten teologisten, uskontososiologisten tai -psykologisten oppiaineiden ulkopuolelta. Myös tässä katsauksessa tarkasteltavan brittiläisen tutkimuksen tekijät edustavat muun muassa psy-

kologiaa, sosiologiaa sekä kriminologiaa, ja heidän lähtökohtansa on monitieteinen.

BRITTLÄISTUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHTANA KAKSIVUOTINEN TUTKIMUSPROJEKTI

Youth on Religion -tutkimus on osa kaksivuotista hanketta, joka perustuu nuorten keskuudessa koottuun monimenetelmälliseen tutkimusaineistoon. Tutkimuksessa yhdistetään varsin mittavaa kvalitatiivista ja kvantitatiivista aineistoa, jossa yli 10 000 13–18-vuotiasta osallistui online-kyselyyn. Tämän lisäksi haastatteluihin sekä keskusteluryhmiin on osallistunut yli 150 17–18-vuotiasta. Heistä osa on myös tuottanut päiväkirja-aineistoa. Aineistoanalyysi noudattaa pitkälti triangulaation periaatetta, jossa kaksi erillistä, mutta toisiaan täydentävää aineistoa vahvistaa tutkimushavaintoja.¹¹

Tutkimukseen osallistuneet nuoret tulevat kolmelta eri maantieteelliseltä alueelta, joista kaksi on Lontoon pääkaupunkiseudulla (Hillingdon ja Newham) ja kolmas pohjoisempina West-Yorkshiren alueella (Bradford). Näitä kolmea aluetta yhdistää maahanmuuton ja maan sisäisen muuttoliikkeen mukanaan tuomat väestömuutokset, minkä myötä tutkittujen nuorten kasvukonteksti on hyvin monikulttuurinen ja moniuskontoinen. Lähtökohtana on lasten ja nuorten omista näkökulmista lähtevä tutkimusasetelma, joka tarkastelee monikulttuuri-

-
- 1 Tapahtuma järjestettiin 16.1.2014 ja sen tapahtumapaikka oli London School of Economics and Political Science.
 - 2 Esim. Wilska 2006; Mikkola et al. 2006; Kuusisto 2011. Nuorten maailmankuva- ja arvotutkimuksella on maassamme jo pidemmät juuret (mm. Helve 1987) ja koko monitieteinen nuorisotutkimuksen ala on kansainvälisesti tarkasteluna varsin edistyksellinen.
 - 3 Esim. Ziebertz & Kay 2006; Collins-Mayo et al. 2006; Mason et al. 2007; Schihalejev 2009; Valk et al. 2009; Collins-Mayo & Dandelion 2010.
 - 4 Collins-Mayo 2010, 1.
 - 5 Madge et al. 2012, 418.
 - 6 Davie 2006, 257.
 - 7 Ks. esim. *Kirkko ja nuoret aikuiset*; Mikkola ym. 2006.
 - 8 Niemelä 2011, 44–46, ks. myös Helve 2006.
 - 9 Ks. esim. James & Prout 1990.
 - 10 Furlong 2009, 1.
 - 11 Madge et al. 2014, 36–37.

sessä kontekstissa kasvavien nuorten käsityksiä ja uskonnolle antamia merkityksiä. Tutkimus muun muassa selvittää, kuinka nuoret itse kuvaavat itseään, omia uskomuksiaan ja arvojaan, yksityistä ja julkista uskonnon harjoittamista sekä kuulumistaan uskonnolliseen yhteisöön. Tämän lisäksi se tarkastelee niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat uskonnollisen identiteetin rakennusprosesseihin. Näitä ovat esimerkiksi ikä, sukupuoli, perhe, koulu ja media.¹²

NUORTEN USKONNOLLISTEN IDENTITEETTITEN LUOKITTELU

Tutkimuksessa tarkasteltavilla nuorilla on hyvin erilaisia uskonnollisia ja ei-uskonnollisia taustoja. Kyselyaineiston suurimmat ryhmät muodostavat muslimit (35 %), kristityt (31 %) ja uskonnottomat (20 %), mutta mukana on myös sikhejä, hindulaisia, buddhalaisia, juutalaisia, sekä uskonnollisesti sekoittuneesta taustasta tulevia. Aineistolähtöisesti nuoret on luokiteltu uskonnollisten orientaatioiden perusteella neljään eri kategoriaan: ”ehdoton kannattaja” (strict adherent), ”joustava kannattaja” (flexible adherent), ”pragmatisti” (pragmatist) sekä ”sivustaseuraaja” (bystander).¹³ Luokittelun muodostamiseksi on käytetty muuttujia, jotka mittaavat uskoa Jumalaan, uskonnon tärkeänä pitämistä jokapäiväisessä elämässä sekä tekijöitä, jotka liittyvät arkipäiväisiin toimiin. Tällaiset tekijät liittyvät syömiseen, pukeutumiseen sekä siihen, kuinka kohtelee toisia ihmisiä ja ympäristöä.¹⁴ Lisäksi uskonnon harjoittamista sekä useita muita uskonnon eri dimensioita tarkastellaan varsin tarkasti yksittäisinä muuttujina.

Tulosten mukaan kyselyyn osallistuneista noin joka neljäs (24 %) edustaa perinteistä uskonnollisuutta edustavia ”ehdottomia kannattajia”. ”Joustavia” on 32 %, ”pragmatisteja” 21 % ja ”sivustaseuraajia” 23 %. Suurimman ryhmän muodostaville ”joustaville” uskonto on tärkeä, mutta heidän arkipäivän käyttäytymisensä on vähemmän riippuvaista heidän uskomuksistaan kuin ”ehdottomien” kohdalla. ”Pragmatisteilla” sitä vastoin ei ole havaittavissa mitään vahvoja pysyviä toimintamalleja, vaikka heillä on tiettyjä uskonnollisia uskomuksia. ”Sivustaseuraajat” sen sijaan eivät pidä uskontoa tärkeänä, eivät usko Jumalaan eivätkä uskonkohteet vaikuta heidän

arkipäivän käyttäytymiseensä. Uskonto on tutkimuksen mukaan tärkeintä muslimeille ja he kuuluvatkin todennäköisimmin ”ehdottomiin kannattajiin” ja epätodennäköisimmin ”sivustaseuraajiin”. Kristityt, sikhit ja hindulaiset puolestaan edustavat todennäköisimmin ”joustavia kannattajia”.

Tutkimuksessa todetaan, että uskonnon ilmenemismuodot liittyvät yhä enemmän perinteisten arvojen ja käytänteiden noudattamisen välttämättömyyden sijaan henkilökohtaisiin valintoihin.¹⁵ Tämä on havaittavissa kaikkein selkeimmin tutkittujen musliminuorten keskuudessa. Heistä osa seuraa uskonnollisia perinteitä niin tarkasti kuin mahdollista, osa puolestaan on mukauttanut uskonnollisuutensa länsimaiseen elämäntyyliin. Etnisen taustan ja paikallisen eetoksen nähdään synnyttävän eroja, mikä tutkimuksessa näkyy muun muassa siinä, että tutkituille newhamilaisnuorille uskonto on paljon tärkeämpää kuin kahden muun tutkitun alueen nuorille. Useiden aikaisempien tutkimusten mukaan sukupuoli synnyttää tilastollisia eroja: naiset ovat miehiä uskonnollisempia. Tämän tutkimuksen yksi kiinnostava havainto on kuitenkin se, että sukupuoli ei näytä synnyttävän juurikaan eroja.

NUORTEN TOIMIJUUS JA LIBERAALI INDIVIDUALISMI

Tutkimuksen loppupäätelmissä kirjoittajat toteavat tutkimuksen viestin olevan varsin johdonmukainen siitä huolimatta, että tutkimus on toteutettu vain kolmella monikulttuurisella ja moniuskontoisella asuinalueella. Kohderyhmänä olevalla sukupolvella on syvät juuret perheissään ja yhteisössään, mutta samalla he kehittävät omia asenteitaan omaa ja toisten uskonnollisuutta kohtaan. Tutkittujen nuorten näkemyksissä korostuvat yhtäältä yksilön oikeudet ja niiden toteuttaminen, toisaalta suvaitsevaisuus, toisten kunnioittaminen ja etnisten, kulttuuristen sekä uskonnollisten rajojen ylittäminen. Näiden näkökulmien nähdään liittyvän keskeisesti liberaaliin individualismiin, jota tutkimus pitää vallitsevana ideologiana.

Samalla kun tutkitut nuoret pitävät perhettä tärkeänä ja perheen rooli nuorten uskonnollisten näkemysten ja käyttäytymisen kehittämisessä on keskeinen, nuoret kuitenkin itse korostavat omaa

toimijuuttaan ja sitä, kuinka he itse rakentavat oman uskonnollisen polkunsä. Tutkittujen nuorten omilla näkemyksissä korostuvat nuorten vapaus itse valita ja henkilökohtaisesti päättää omasta uskonnostaan ja siitä, kuinka he sitä harjoittavat tai jättävät harjoittamatta. Samalla perheen sisältä tulevan paineen ja vapauden valinnan välillä käydään jatkuvaa neuvottelua. Nuorten retoriikassa liberaali individualismi on keskeisessä roolissa, mutta käytännössä se ei kuitenkaan täysin vastaa todellisuutta.

Tutkimuksen tekijät nostavat esiin kolme tärkeää viestiä, joihin he toivovat kiinnitettävän huomiota. Ensinnäkin olisi syytä päästä eroon pitkään vallalla olleesta olettamuksesta, mitä uskonto tarkoittaa tämän päivän nuorille. Sen sijaan tulisi enneminkin kuunnella, mitä nuorilla itsellään on sanottavana. Tutkitut nuoret näkevät uskonnon tärkeänä tekijänä osana globaalia maailmaa, omaa asuinmaataan sekä yhteisöjä, joiden jäseniä he ovat. Toiseksi nuorten näkemykset siitä, kuinka edistää sosiaalista koheesiota ja solidaarisuutta tulisi ottaa vakavasti. Kolmanneksi se optimisimi, suvaitsevaisuus sekä monimuotoisuuden kunnioittaminen, joka nuorten keskuudessa näyttää vallitsevan, tulisi kyetä muuttamaan pääomaksi.

KOKO PAKETIN USKONNOLLISUUDESTA JOUSTAVAMPAAN USKONNOLLISUUSKÄSITYKSEEN

Kirjan julkistamistilaisuudessa Linda Woodhead totesi, että *Youth on Religion* -tutkimus on tähänastisista brittinuoria kokevista tutkimuksista kaikkein kattavin. Se on yksi 75 projektista, jotka on rahoitettu kansallisesta uskontoja koskevasta laajasta tutkimusohjelmasta, ja se täydentää vastikään täysi-ikäisten keskuudessa toteutettua kansallista arvo- ja uskonnollisuustutkimusta. Näiden kahden tutkimuksen tuloksissa on Woodheadin mukaan havaittavissa samansuuntaisia tuloksia. Myös kansallisen tutkimuksen mukaan enemmistöllä uskonnollisista ihmisistä on ”ehdottoman” uskonnollisen identiteetin sijaan ”joustava” tai ”pragmaattinen” uskonnollinen identiteetti. Toinen yhtäläisyys liittyy tilastolliseen havaintoon, jonka mukaan enemmistöllä tutkituista on liberaalit arvot muun muassa

aborttia, samaa sukupuolta olevien avioliittoja sekä eutanasiaa kohtaan. Niin nuorten kuin aikuistenkin enemmistön keskuudessa vallitsee yksimielisyyttä siitä, että ihmisillä tulisi olla vapaus tehdä omia valintojaan.

Youth on Religion -tutkimuksen saatesanat kirjoittanut uskontososiologian professori emerita Grace Davie piti kirjaa erityisen tärkeänä siksi, että kirjan kirjoittajat ottavat uskonnon vakavasti huolimatta siitä, että he eivät edusta perinteistä uskontososiologiaa. Teos on hänen mukaansa osoitus siitä, että perinteisten oppiaineiden rajat ylittävät tutkimukset tuovat lisäarvoa olemassa olevaan tieteelliseen keskusteluun. Davien mukaan tutkimus ottaa myös nuoret vakavasti ja lisää ymmärrystä siitä, että nuorilla on aidosti sanottavaa. Tätä sanomaa olisi myös syytä kuunnella. Myös David Voas totesi, että tutkimus on tervetullut perinteisen, pienessä piirissä tapahtuvan uskontososiologisen keskustelun rinnalle. Samalla hän kuitenkin totesi, että tutkimus jättää huomioimatta ja hyödyntämättä useiden jo olemassa olevien eurooppalaisten tutkimusten tuloksia. Lisäksi perinteinen Englannin kirkko ja sen rooli ja asema osana yhteiskuntaa näyttäisi jäävän pitkälti tutkimuksen ulkopuolelle.

Davie otti puheenvuorossaan kantaa median kriittiseen suhtautumiseen uskontoa kohtaan. Koska median asema tiedon välittäjänä ja tarinan kertojana on suurimmalle osalle väestöstä keskeinen, voi median uskontokriittistä lähestymistapaa pitää ongelmallisena. Tässä tilanteessa koulun uskonnon-opetus ja sen merkitys nousevat Davien mukaan keskeisiksi. Kysymys on viime aikoina synnyttänyt runsaasti keskustelua niin Isossa-Britanniassa kuin useissa muissakin eurooppalaisissa maissa.¹⁶ Davie toi puheenvuorossaan esille oman huolensa Ison-

12 Madge et al. 2014, 23–24.

13 Luokittelu on tehty tilastollisella ”latent class analysis” -monimuuttujamenetelmällä, jossa usean muuttujan korrelaatioita tarkastelemalla tutkittavat on jaettu osaryhmiin. Ryhmien välisiä eroja uskonnon eri dimensioihin liittyen on edelleen tarkasteltu korrelaatioiden avulla.

14 Ks. tarkempi kuvaus uskonnollisista orientaatioista Madge et al. 2014, 38, 72–88.

15 Madge et al. 2014, 207.

16 Ks. esim. Jackson 2007; Clarke & Woodhead 2015.

Britannian tämänhetkisen uskonnonopetuksen laadusta ja siitä, kuinka merkityksellistä ja entistäkin tärkeämpää uskonnonopetus nykyisessä sekulaarisessa ja pluralistisessa kontekstissa on. Myös *Youth on Religion* -tutkimuksen yksi tulos liittyy uskonnonopetuksen ja koulutuksen sisältöön. Tutkijat korostavat nuorten painottavan koulutuksen merkitystä koko kansakunnan sosiaalisen koheesion edistäjänä. Ammattitaitoiset opettajat, kokemuksellinen oppiminen ja päivitetty uskonnonopetuksen opetussuunnitelma, joka ottaisi paremmin huomioon brittinuorten arkitodellisuuden, nähdään tutkimuksen mukaan olevan keskeisessä roolissa lisäämässä nuorten ymmärrystä toisten uskonnollisia identiteettejä kohtaan.

LOPUKSI

Youth on Religion -tutkimus tarjoaa kiinnostavan näkökulman monikulttuurisessa kontekstissa varttuvien nuorten uskontokäsityksiin. Samalla se nostaa esille muun muassa kiinnostavan kysymyksen kahden tai useamman uskonnon perheissä kasvavien nuorten uskonnollisesta identiteetistä, mikä aihepiirinä on toistaiseksi varsin vähän tutkittu. Tulevaisuudessa tämä kysymys saa varmasti yhä enemmän tutkimuksellista huomiota osakseen. Kysymys uskonnon asemasta ja roolista osana muuttuvaa ja yhä monikulttuurisempaa yhteiskuntaa on ajankohtainen myös suomalaisessa, huomattavasti homogeenisemmassa kontekstissa.

Britannia on muuttunut toisaalta yhä sekulaarimmaksi, mutta toisaalta uskonnollisesti monimuotoisemmaksi. Tutkijoiden on entistä haastavampaa tarkastella sitä, mitä tämä tarkoittaa erilaisista uskonnollisista taustoista tuleville yksilöille, joiden on kyettävä elämään rinnakkain eri puolilla urbaania Britanniaa.¹⁷ Kyselytutkimus, joka pyrkii tarkastelemaan erilaisista uskonnollisista taustoista tulevien uskontokäsityksiä, on haastava jo yksistään käsitteen määrittelyjen osalta. Tässä suhteessa *Youth on Religion* -tutkimuksen monimenetelmällinen lähtökohta, joka yhdistää erilaisia aineistoja, on tulosten luotettavuuden kannalta tärkeä. Myös tutkijoiden käyttämä tilastollinen latent class analysis -monimuuttujamenetelmä, jota Suomessa on käytetty vain vähän, vaikuttaa kiinnostavalta tavalta

luokitella tutkittavia uskonnollisen tai ei-uskonnollisen orientaation mukaisesti ryhmiin ja edelleen analysoida ryhmien välisiä asenne-eroja. Toinen kiinnostava metodinen avaus on Åbo Akademin tutkimusryhmän käyttämä ja edelleen kehittämä Faith Q-Sort (FQS) menetelmä, joka tarjoaa tuoreen näkökulman ja välineen tarkastella tutkittavien uskonnollisuustyyppjä muuttuvassa uskonnollisessa kontekstissa.¹⁸

Tarkastelemani tutkimus ja tutkimuksen julkistamistilaisuudessa käyty keskustelu eivät ota kantaa siihen, olisiko tämän kirjoituksen alussa mainittu ”sociology of youth religion” toimiva käsite nuoria ja uskontoa koskevalle tutkimussuunnalle. Nähtäväksi jää, jatkuuko nuoriin ja uskontoon liittyvä tutkimuksellinen kiinnostus. Ainakin Suomessa Kati Niemelän viimeaikaisten rippikouluikäisiä ja heitä vanhempia nuoria käsittelevien tutkimusten rinnalle on nousemassa Åbo Akademin juuri käynnistämä tutkimushanke, jonka tavoitteena on lisätä ymmärrystä suomalaisten nuorten aikuisten uskonnollisuudesta.¹⁹ Lisäksi sekä Suomessa että Isossa-Britanniassa nuorten uskonnolliseen kasvu-kontekstiin olennaisesti liittyvä uskonnon opetus ja sen sisältö on saamassa yhä enemmän huomiota niin akateemisessa, julkisessa kuin poliittisessakin keskustelussa.

17 Davie 2014, xi.

18 FQS on yhdysvaltalaisen psykologin David Wulffin kehittämä menetelmä. Se koostuu 101 väitteestä, joihin tutkittava valitsee oman mielipiteensä yhdeksänportaisella asteikolla. Vastausten tilastollinen analyysi johtaa prototyyppien muodostumiseen, mikä luo kuvan tutkittavien uskonnollisesta asennoitumisesta. Ks. tarkemmin *Wheaton Quarterly* 2012. Åbo Akademin tutkija Mika Lassander kehittää menetelmää edelleen yhdessä Wulffin kanssa.

19 Ks. esim. Niemelä 2015; Åbo Akademi University Centre of Excellence in Research 2015–2018.

LÄHTEET

CLARKE, CHARLES & WOODHEAD, LINDA

2015 *A New Settlement: Religion and Belief in Schools*. Westminster Faith Debates. <http://faithdebates.org.uk/wp-content/uploads/2015/06/A-New-Settlement-for-Religion-and-Belief-in-schools.pdf>.

COLLINS-MAYO, SYLVIA

2010 "Introduction". *Religion and Youth*. Ed. Sylvia Collins-Mayo & Pink Dandelion. Farnham: Ashgate, 1–6.

COLLINS-MAYO, SYLVIA & DANDELION, PINK (ED.)

2010 *Religion and Youth*. Farnham: Ashgate.

COLLINS-MAYO, SYLVIA & MAYO, BOB & NASH, SALLY & COCKSWORTH, CHRISTOPHER

2006 *The Faith of Generation Y*. London: Church House Publishing.

DAVIE, GRACE

2006 "Is Europe an Exceptional Case?" *International Review of Mission* 95, 247–258.

2014 "Foreword". *Youth on Religion: The Development, Negotiation and Impact of Faith and Non-Faith Identity*. Ed. Nicola Madge, Peter J. Hemming & Kevin Stenson. London: Routledge, ix–xi.

FURLONG, ANDY

2009 "Reconceptualizing Youth and Young Adulthood". *Handbook of Youth and Young Adulthood: New Perspectives and Agendas*. Ed. Andy Furlong. New York: Routledge, 1–2.

HELVE, HELENA

1987 *Nuorten maailmankuva: Seurantatutkimus pääkaupunkiseudun erään lähiön nuorista*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

2006 "Nuoret ja usko". *Uskon asia: Nuorisobarometri 2006*. Toim. Terhi-Anna Wilska. Helsinki: Nykypaino, 92–109.

JACKSON, ROBERT

2007 "European Institutions and the Contribution of Studies of Religious Diversity to Education for Democratic Citizenship". *Religion and Education in Europe: Developments, Contexts and Debates*. Ed. Robert Jackson, Siebren Miedema, Wolfram Weisse & Jean-Paul Willaime. Religious Diversity and Education in Europe vol. 3. Münster: Waxmann, 27–56.

JAMES, ALLISON & PROUT, ALAN (ED.)

1990 *Constructing and Reconstructing Childhood: Contem-*

porary Issues in the Sociological Study of Childhood. London: Falmer Press.

KIRKKO JA NUORET AIKUISET

<http://evl.fi/nuoriaikuinen.nsf/start> (21.5.2014)

KUUSISTO, ARNIKA

2011 *Growing up in Affiliation with a Religious Community: A Case Study of Seventh-Day Adventist Youth in Finland*. Research on Religious and Spiritual Education, 3. Münster: Waxmann.

MADGE, NICOLA & HEMMING, PETER J. & GOODMAN, ANTHONY & GOODMAN, SUE &

KINGSTON, SARAH & STENSON, KEVIN &

WEBSTER, COLIN

2012 "Conducting Large-Scale Surveys in Secondary Schools: The Case of the Youth on Religion (YOR) Project". *Children & Society* 26, 417–429.

MADGE, NICOLA & HEMMING, PETER J. & STENSON, KEVIN

2014 *Youth on Religion: The Development, Negotiation and Impact of Faith and Non-Faith Identity*. London: Routledge.

MASON, MICHAEL & SINGLETON, ANDREW & WEBBER, RUTH

2007 *The Spirit of Generation Y: Young People's Spirituality in a Changing Australia*. Melbourne: John Garratt Publishing.

MIKKOLA, TEIJA & NIEMELÄ, KATI & PETTERSON, JUHA (TOIM.)

2006 *Urbaani usko – nuoret aikuiset, usko ja kirkko*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 96. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

NIEMELÄ, KATI

2011 "Heikkeneekö uskonnollisuus ikäryhmissä? Uskonnollinen kasvatus ja sen merkitys uskonnollisuuden selittäjänä". *Uskonto suomalaisten elämässä: Uskonnollinen kasvatus, moraali, onnellisuus ja suvaitsevaisuus kansainvälisessä vertailussa*. Toim. Kimmo Ketola, Kati Niemelä, Harri Palmu & Hanna Salomäki. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja 9. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 40–59.

2015 "'No Longer Believing in Belonging': A Longitudinal Study of Finnish Generation Y from Confirmation Experience to Church-Leaving". *Social Compass* 62, 172–186.

SCHIHALEJEV, OLGA

2009 *Estonian Young People, Religion and Religious Diversi-*

ty: Personal Views and the Role of the School. Dissertations Theologiae Universitatis Tartuensis 17. Tartu: Tartu University Press.

VALK, PILLE, BERTRAM-TROOST, GERDIEN,

FRIEDERICI, MARKUS & BÉRAUD, CÉLINE (ED.)

2009 *Teenagers' Perspectives on the Role of Religion in Their Lives, Schools and Societies. A European Quantitative Study*. Münster: Waxmann.

WHEATON QUARTERLY

2012 "Wulff Explores the Psychology of Religion". Spring 2012, 12–13. http://wheatoncollege.edu/quarterly/files/2012/03/12_WQ_Spring-4PDF.pdf (30.5.2014).

WILSKA, TERHI-ANNA (TOIM.)

2006 *Uskon asia: Nuorisobarometri 2006*. Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisu 34. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisu 67. Helsinki: Nykypaino.

ZIEBERTZ, HANS-GEORG & KAY, WILLIAM K. (ED.)

2006 *Youth in Europe II: An International Empirical Study about Religiosity*. International Practical Theology. Volume 4. Berlin: Lit Verlag.

ÅBO AKADEMI UNIVERSITY CENTRE OF

EXCELLENCE IN RESEARCH 2015–2018

Young Adults and Religion in a Global Perspective: A Cross-Cultural, Comparative and Mixed-Method Study of Religious Subjectivities and Values in their Context (YARG). <http://www.abo.fi/fakultet/yarg> (31.8.2015).